

พิธีกรรมทางศาสนากับการปฏิบัติตนนิสิตสังคมศึกษายุคโลกาภิวัตน์

Religious rituals and self-practice, globalized social studies students

นัชพล คงพันธ์¹, พระมหาสุภฤกษ์ สุภททจารี (สิวันคำ)²

Natchaphon Kongpan¹, Phramaha Suparuek Subhaddhacārī (Siwankam)²

บทคัดย่อ

มนุษย์เรียนรู้ธรรมชาติที่มีเหตุผลเข้ามาเป็นแบบแผนและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตามความเชื่อศรัทธาของหลักศาสนาอันเป็นแก่นแท้ของศาสนานั้น ๆ เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เนื่องจากผลของการกระทำมีลักษณะเป็นนามธรรม การศึกษาทำให้ผู้ที่ศึกษาได้เกิดปัญญาจริงย่อมเห็นผลช้า ไม่เหมือนการสร้างวัตถุที่สามารถเห็นผลได้รวดเร็ว บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด บทบาทใด จะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจของมนุษย์ การปฏิบัติตนของบุคคลทั้งหญิงและชายยุคปัจจุบัน มีค่านิยมใหม่บางอย่างขัดแย้งกับค่านิยมเดิม ทำให้เกิดปัญหาการปฏิบัติตนอย่างไม่เหมาะสมในสังคม การไปวัด การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญตักบาตร และการแผ่เมตตา เป็นกิจกรรมที่ชาวพุทธเราพึงปฏิบัติกันเป็นประจำในชีวิตประจำวัน พระพุทธศาสนาในประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาขึ้น เป็นเครื่องมือให้ศาสนิกชนของตน ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ในความเชื่อศรัทธาในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละศาสนาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นเครื่องชี้ถึงความสามัคคี ความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในประเทศชาติ ให้มีความมั่นคงและได้กระทำสืบต่อกันมา

คำสำคัญ: พิธีทางศาสนา, การปฏิบัติตน, ยุคโลกาภิวัตน์

Abstract

Human beings learn rational nature into a pattern and guide to life. According to the beliefs of religion, which is the essence of that religion, it is difficult to do. Because the effect of the action is abstract. Education allows

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, E: mail: natchaphon951@gmail.com

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, E: mail: suparer1935@gmail.com

those who study to realize the truth, they will see the results slowly. Unlike creating objects that can see results quickly. A person, regardless of their position and role, must adhere to the principles of life. Because doctrine principles can help solve problems and obstacles Religion is therefore the spiritual refuge of mankind. The behavior of both men and women in modern times There are some new values that conflict with the old ones. Causing problems of improper behavior in society Going to the temple, paying homage to monks and chanting Offering alms to the monks and compassion It is an activity that Buddhists should perform on a daily basis. Buddhism in Thailand therefore requires a religious ritual. As a tool for their own people Use it as a guide to practice religious activities that have a concrete nature. In the belief that faith in the activities or rituals of each religion is the development of the quality of life, it indicates unity the unity of the people of the nation to have stability and continue to do so

Keyword: Religious ceremony, conduct, globalization

บทนำ

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ เป็นพิธีกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือปะปนกันอยู่กับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ บางพิธีกรรมแทบจะเป็นเนื้อเดียวกันแยกไม่ออกว่าเป็นพราหมณ์หรือพุทธ ที่เป็นเช่นนั้น ทั้ง 2 ศาสนามีแหล่งกำเนิดที่เดียวกัน ศาสนาพราหมณ์เกิดก่อน ศาสนาพุทธเกิดทีหลัง ขณะที่คนทีมนับถือศาสนาทั้ง 2 เป็นคนกลุ่มเดียวกัน การหันมานับถือพุทธก็ไม่ได้หมายความว่าละทิ้งความเคยชินที่เคยเชื่อ เคยปฏิบัติมาตั้งแต่เป็นพราหมณ์ออกไปทั้งหมด เพราะสิ่งเหล่านั้นเมื่อปฏิบัติแล้วยังสร้างความสุขใจ ความสบายใจให้กับผู้ปฏิบัติ การอยู่ในหลักการของพุทธ คือ พิธีกรรมนั้นต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ถึงอย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ศาสนาก็มีพิธีกรรมเฉพาะตนที่ไม่เกี่ยวข้องกันเลย หากจะแยกว่าพิธีกรรมใดเป็นของศาสนาใดก็ให้หันกลับไปดูหลักการอันเป็นแก่นของแต่ละศาสนาว่าเป็นอย่างไร³ ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ประเภทอเทวนิยม (Atheism) คือ ปฏิเสธพระเจ้า เชื่อในกฎธรรมชาติ ต่างจากศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนา ประเภทพหุเทวนิยม (Polytheism) คือ นับถือพระเจ้าหลายองค์ ดังนั้น การที่จะรู้ว่าพิธีกรรมใดเป็นของศาสนาพุทธ พิธีกรรมนั้นต้องไม่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้า เช่น พิธีกรรม การบรรพชาอุปสมบท พิธีเข้าพรรษา และออกพรรษา

³ กรมการศาสนา, ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547), หน้า 1.

ศาสนาทุกศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้นๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะบทบาทใดจะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สำหรับคนไทยแล้ว ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทยโดยยอมรับศาสนาพุทธ เป็นศาสนาสำคัญประจำชาติและเปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ ศาสนาพุทธเป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ จึงได้ยึดหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานของชีวิตเพื่อที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

ศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ มนุษย์จะนำศาสนาที่ตนนับถือติดตัวไปปฏิบัติหรือเผยแผ่ไปในที่ใหม่ ส่วนมากบุคคลที่เกิดมาในศาสนาใดก็จะนับถือศาสนานั้น และมีความประพฤติดคล้ายกับบุคคลที่นับถือศาสนานั้นๆ เช่น เด็กต่างชาติที่ถูกเลี้ยงแบบไทยและให้นับถือศาสนาพุทธ ก็จะมีพฤติกรรมและความคิดอ่านไปในแบบไทยๆ เป็นต้น ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยเฉพาะหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตซึ่งทุกศาสนามีความสอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรมของแต่ละศาสนาทำให้บุคคลเข้าใจกันและกัน

ปัจจุบันเรากำลังอยู่ในศตวรรษที่ 21 โลกได้เข้าสู่สังคมที่เรียกว่า “สังคมความรู้” ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นทุกวันและเราสามารถรับความรู้ได้จากหลายช่องทาง คนท่องเที่ยวเก่ง เรียนเก่ง จำเก่ง ไม่ใช่ตัวเลือกที่ดีที่สุดอีกแล้ว แต่คนที่พร้อมจะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ในโลกของเทคโนโลยีและนวัตกรรมของเครื่องจักรและหุ่นยนต์ เราจะต้องเตรียมพร้อมเพื่อให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ศตวรรษนี้เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นในโลก ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและยากที่จะคาดเดาได้ว่าจะเกิดอะไรต่อไป เรากำลังอยู่ในสังคมที่มีลักษณะเป็นอย่างไร สังคมแห่งความรู้และความเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นเยาวชนจึงต้องเตรียมตัวให้พร้อม เพื่อการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพและรู้เท่าทันโลก

เยาวชนในสังคมในสมัยนี้ได้มีการใช้ความรุนแรงกันเยอะมาก จึงได้มีการจัดกลุ่มเพื่อพัฒนาด้านการสอนสิ่งดีๆ ให้กับเยาวชนสมัยใหม่ จึงได้ให้พวกเขาเข้ามาร่วมทำกิจกรรมจิตอาสาต่างๆ เพราะจะช่วยให้พวกเขาลดการใช้ความรุนแรงได้ดีกว่าเก่า ซึ่งการที่ให้เขาหันมาช่วยเหลือสังคมนั้นเป็นสิ่งที่ดีมากและมีประโยชน์อีกมากด้วย เพราะการที่เรานั้นจะสอนเด็กให้เป็นคนดีได้ในสังคมยุคใหม่ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย การที่เรานั้นได้มีการสอนสิ่งดีๆ ให้กับเขาสอนให้เขาเข้าวัดทำบุญเป็นเด็กที่ดีและไม่ก้าวร้าว ไม่ใช่สอนให้เขานั้นไปหาเรื่องคนอื่นและไปชกต่อยกัน อันนี้คือการสอนที่ผิดอย่างมาก ซึ่งการที่เราจะคอยสอนสิ่งดีๆ นั้นก็ไม่ใช่เรื่องง่ายอีกด้วย เป็นสิ่งที่เรานั้นได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ว่าเขาจะชอบแบบไหนเพราะเราสอนสิ่งดีๆ ให้เขาไปหมดแล้ว จนถึงเวลาที่เขาคงต้องเลือกแล้วว่าถ้าโตขึ้นจะเลือกทางเดินแบบไหน

เพราะเราได้แค่สอนและให้เขาเข้ามาทำกิจกรรมได้แค่นั้นเอง คอยให้คำปรึกษาปัญหาต่างๆ ได้ดีจึงเป็นเรื่องที่เราไม่สามารถเข้าไปกำหนดเขาได้ว่าจะต้องทำตามที่เราบอกทุกอย่างนะ เพราะถ้าเขาโตขึ้นนั้นเขาก็คิดได้เองว่าที่เราสอนนั้นมันใช่สิ่งที่ดีหรือเปล่า และเขาควรเลือกทางเดินแบบไหนให้ไปทางที่ถูกต้อง

เยาวชนคนรุ่นใหม่ วัดกับชีวิตเด็กหรือวัยรุ่นจะเป็นเรื่องห่างไกลยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเมื่อถามถึงวัด พวกเขาจะมองว่าการไปวัดเป็นอะไรที่น่าเบื่อมาก ซึ่งปรากฏการณ์นี้เป็นเรื่องที่น่าห่วงมาก ในแง่ที่ว่าหากวันหนึ่งในอนาคต พวกเขาโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่และไม่ได้ปลูกฝังต่อถึงความสำคัญของวัดให้กับคนรุ่นลูกหลาน "วัด" ในความคิดของคนรุ่นต่อไป ก็อาจเป็นสิ่งที่ค่อยๆ เลือนหายไปจากระบบความคิด การรับรู้และเห็นความสำคัญ (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี)⁴ ได้ให้ความเห็นว่า การที่เด็กไทยเราเข้าวัดน้อยลง เนื่องมาจากการที่สังคมและยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป จากที่สมัยก่อนในยุคเกษตรกรรม ที่ที่เด็กจะไปพักผ่อนหาความรู้ก็มีแต่วัด แต่พอมายุคปัจจุบัน คู่แข่งของวัดก็มีมากขึ้น เช่น ห้างสรรพสินค้า โรงหนัง สถานเริงรมย์ ผับ บาร์ รวมถึงเทคโนโลยีใหม่ที่ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เฟซบุ๊ก เป็นต้น จึงทำให้เหล่าเยาวชนต่างก็หมกมุ่นอยู่กับความสุขความรื่นรมย์ทางจิตวิญญาณจนลืมนึกว่ายังมีวัดอยู่ รวมถึงคนรุ่นใหม่เองก็ยังถือได้ว่าใหม่ต่อโลก จึงเลือกสนใจในสิ่งใหม่ๆ ของโลกมากกว่าการเลือกสนใจทางธรรม

บทความนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ และได้มีนักวิชาการหลายท่านได้สรุปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาการปฏิบัติตนในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อการปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน และเพื่อจะแนะนำแนวทางสำหรับผู้ที่ตั้งใจศึกษา ให้ทราบแนวทางและข้อปฏิบัติเบื้องต้น จะได้ปฏิบัติตนถูกต้องตามแบบที่ควรจะเป็นตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา

ความหมายของพิธีกรรมทางศาสนา คำว่า “พิธีกรรม” (ritual) มีความหมายอันลึกซึ้งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของพิธีกรรม คือ การสื่อสารที่สำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาการกระทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา จะต้องมีการแนะนำและให้ผู้ร่วมพิธีได้ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีต่าง ๆ ตามหลักการทางพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา

⁴ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, *ทำไมวัยรุ่นไทยไม่เข้าวัดทำบุญ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, <https://sites.google.com/site/tongniyomthai/thami-way-run-thiy-mi-khea-wad-tha>, สืบค้นเมื่อ, 5 มกราคม 2563.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542⁵ (2546, 788) ได้ให้ความหมายของคำว่า พิธีกรรมไว้ดังนี้ คำว่า “พิธีกรรม” ประกอบกันขึ้นจาก 2 คำ คือ “พิธี กับ กรรม” คำว่า “พิธี” เป็นคำนาม หมายถึง งานที่จัดขึ้น ตามลัทธิความเชื่อ ตามขนบธรรมเนียมความเชื่อหรือความเป็นสิริมงคล เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีมงคลสมรส พิธีประสาทปริญญา แบบอย่างธรรมเนียม เช่น พิธี ทำให้ถูกพิธีการกำหนด ก็อยู่จนสิ้นชนมายุ

ส่วนคำว่า “กรรม” เป็นคำนามเช่นกัน หมายถึง การงาน การกระทำ เมื่อนำ 2 คำมารวมกัน เป็นคำว่า “พิธีกรรม” มีความหมายว่า การบูชา แบบอย่าง หรือ แบบแผนหน่วยงานที่ปฏิบัติในทางศาสนา หรือหมายถึง การงานที่เกี่ยวข้องกับพิธี และแบบหนังสือทางการทูต กรรมวิธีทางการทูต เมื่อกล่าวโดยสรุปตามความหมายของภาษาไทย คำว่า “พิธีกรรม” นั้น จึงหมายถึง “แนวทาง หรือ วิถีทางพิธีต่างๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ให้ถูกต้อง”

พิธีกรรม หรือ ศาสนพิธี (Ritual) หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา⁶ พร้อมกันนี้ คำว่า “พิธีกรรม” (Ritual) มีความหมายอันลึกซึ้งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีทางวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ต่างๆ เอกลักษณะที่สำคัญยิ่งของพิธีกรรม คือ การเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ

ในขณะที่ เอริค รอทเทนบูเลอร์⁷ (Rothenbuhler, E. W., 1998: 3-27) ได้นิยามว่า “พิธีกรรม” หมายถึงการแสดงอย่างมีเจตนาของแบบแผนพฤติกรรมบางอย่างซึ่งเป็นสื่อสัญลักษณ์ อันมีผลกระทบหรือมีส่วนร่วมในชีวิตสังคม พร้อมทั้งแสดงทัศนะว่า พิธีกรรมนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต เป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญของชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ พิธีกรรมจะมีลักษณะสำคัญหลายประการ หากมองจากมิติต่างๆ เช่น พิธีกรรมคือการลงมือกระทำ มิใช่เป็นเพียงการคิดคำนึง และมักเป็นการกระทำที่มีแบบแผนอันชัดเจน ประกอบด้วยขั้นตอนและกรรมวิธีที่กระทำซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกลายเป็นความเคยชิน หากจะมีการเปลี่ยนแปลง ก็มักเป็นไปอย่างเชื่องช้า นอกจากนี้ พิธีกรรมยังเป็นการแสดง ซึ่งสื่อให้เห็นถึงสถานะในการสื่อสาร เมื่อเป็นการแสดง พิธีกรรมย่อมเกี่ยวพันกับผู้นำเสนอและผู้ชม นั่นคือเป็นการแสดง “บางสิ่งบางอย่าง” สำหรับ “ใครบางคน” นั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในขณะที่มีพิธีกรรมเกิดขึ้น ผู้เข้าร่วมย่อมตระหนักว่าตนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะผู้แสดงหรือผู้ชมซึ่งพิธีกรรมมิได้เกิดขึ้น

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546), พิมพ์ครั้งที่ 1, พิมพ์ลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546, หน้า 788.

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 835.

⁷ Rothenbuhler, E.W., *Ritual Communication*, U.S.A.: Sage, (1998), 3-27.

เพียงเพื่อให้ความรื่นเริงบันเทิงใจเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมมีความจริงจัง และความหมายบางอย่างแอบแฝงอยู่เสมอ ดังนั้น พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

บ่อเกิดของพิธีกรรม

ความเห็นหรือจินตนาการนำไปสู่ความเชื่อ ความเชื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามความเชื่อนั้น การปฏิบัติตามความเชื่ออย่างมีขั้นตอนหรือแบบแผนกลายเป็น “พิธีกรรม” พิธีกรรมดังกล่าวนั้นจัดให้มีขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนดเป็นประจำนึ่ง ๆ กลายเป็นเทศกาล ความเชื่อของมนุษย์ได้ถูกพัฒนาการมาจากการบอกกล่าวต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นนิยายปรัมปรา (Myth) แล้วยึดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตกลายเป็นลัทธิ เมื่อลัทธิความเชื่อเหล่านั้นได้พัฒนาเติบโตเป็นองค์กรใหญ่ขึ้นมีองค์ประกอบมากมายกลายมาเป็นศาสนา การประกอบพิธีกรรมก็กลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2554, 5- 11) ปัจจุบันศาสนาได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1. ศาสนาเทวนิยม (theism) เป็นศาสนาที่มีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้า (God) ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนายูดาห์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาสิกข์ ศาสนาบาไฮ ศาสนาไซโรัสเตอร์ และ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู 2. ศาสนาอเทวนิยม (atheism) ศาสนาประเภทนี้ ไม่เชื่อในการมีอยู่จริงของพระเจ้า โดยเชื่อว่าโลกและสรรพสิ่งเกิดขึ้นเองตามกฎของธรรมชาติ เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย ได้แก่ ศาสนาพุทธ และ ศาสนาเซน⁸

ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมทางศาสนา

สุริยา รัตนกุล (2555, 4- 5) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของพิธีกรรมในศาสนาที่ขาดไม่ได้มีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) ความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) และ 2) ความสูงส่ง (Holy) ความคิดเรื่องการทำพิธีกรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความคิดว่าศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งอยู่รอบตัวเขา ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เขาจับต้องไม่ได้ แต่รู้สึกได้ รูปแบบ (Form) ของสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์หรือสูงส่งแตกต่างกันไปแล้วแต่บริบททางวัฒนธรรม (Cultural context) และภูมิปัญญาที่อารยธรรมนั้นตั้งอยู่แต่สิ่ง

⁸ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 4, พิมพ์ลักษณ์, (พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 5- 11).

ที่เหมือนกันที่ต้องมีแน่นอนคือแนวความคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) และสูงส่ง (Holy) ถ้าพิธีกรรมใดไม่ได้ทำเพื่อความศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งก็ไม่ใช่วิธีกรรมทางศาสนา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การทำพิธีกรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความคิดว่าศักดิ์สิทธิ์อยู่รอบตัวเขา ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาจับต้องไม่ได้ แต่รู้สึกได้ ส่วนการทำพิธีกรรมจะเป็นองค์ประกอบหลักของศาสนาหรือไม่ ก็แล้วแต่ภูมิปัญญาของผู้สอนศาสนาและผู้นับถือศาสนานั้นๆ

องค์ประกอบของพิธีกรรม มีหลายประการที่สามารถอธิบายสรุปได้ ดังนี้⁹

1. ความเชื่อ (believe) หรือ ความศรัทธา (faith) พิธีกรรมจักเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาต่อลัทธิศาสนานั้นๆ เช่นเชื่อว่ามิพระเจ้า เชื่อว่าได้กระทำเปตพลีแล้ว ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจักได้รับกุศลที่ได้อุทิศไปให้ หรือแม้แต่เชื่อว่าถ้าป่วยมีโรคโรคร้ายไข้เจ็บเกิดขึ้นอยู่เสมอ ให้นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีสืบชะตาก็จักหาย เป็นต้น

2. ผู้ประกอบพิธีกรรม มักจะหมายถึง เจ้าพิธี หรือ ผู้ที่สามารถที่จะสื่อสารโลกมนุษย์ไปยังสภาวะที่ลึกลับ หรืออำนาจลึกลับ ที่คนธรรมดาไม่สามารถที่จะสื่อไปได้ จึงต้องอาศัยผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้สื่อความต้องการไปสู่อำนาจลึกลับนั้น เช่น พระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผี เป็นต้น

3. ภาษา การสื่อสารระหว่างมนุษย์กับอำนาจลึกลับหรือพระเจ้า เทพเจ้า ผู้ประกอบพิธีมักจะใช้ภาษาที่ผิดไปจากภาษามนุษย์สามัญกลุ่มนั้นๆ ใช้หรือบางครั้งก็จะใช้สัญลักษณ์และการทนายเป็นการสื่อสารจากอำนาจลึกลับนั้นมาสู่มนุษย์

4. สร้างขวัญและกำลังใจพิธีกรรมนั้นๆ จะต้องมียุติธรรมใจ กล่าวคือ ผู้ที่ได้กระทำกิจกรรมตามพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว จะรู้สึกมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ตนเองประสบอยู่ได้

5. สัญลักษณ์การจัดพิธีกรรมแบบต่าง ๆ จะต้องมียุติธรรม เช่น ดอกไม้ รูปเทียนเครื่องเซ่นต่าง ๆ ตลอดจนการแสดงกิริยาท่าทาง เช่น ท่าร้ายราการประนมมือ การไหว้ เป็นต้น

6. สื่อการใช้สื่อต่างๆ เช่น สื่อทางเสียง มีการขับร้อง บรรเลงดนตรี เพื่อให้เกิดความสงบและเอื้ออำนวย เพื่อให้พิธีกรรมนั้นเกิดความศักดิ์สิทธิ์

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติในสังคมไทย

พิธีกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมที่เจริญแล้วต่างก็มีประเพณีและพิธีกรรมที่เฉพาะของตน พิธีกรรมเป็นเครื่องชี้ถึงความสามัคคีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ สำหรับประเทศไทยซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ พิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อและหลักการของ

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

พุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนานี้เรียกว่า ศาสนาพิธี ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ มีดังนี้

1. ศาสนพิธีสำหรับพระ หมายถึง ระเบียบพิธีที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น พิธีอุปสมบท พิธีสวดปาติโมกข์ เข้าพรรษา รับกฐิน เป็นต้น ซึ่งแต่ละพิธีนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบของคณะสงฆ์ เวลาและสถานที่ที่เฉพาะสำหรับพิธีนั้น ๆ ในส่วนที่เป็นระเบียบตามประเพณีนิยม เช่น กิจกรรมประจำวันที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เช่น การออกบิณฑบาต การทำวัตรเช้า เย็น การศึกษาพระธรรมวินัย การสั่งสอนพระธรรมให้กับประชาชนทั่วไป

2. ศาสนพิธีสำหรับชาวบ้าน เป็นระเบียบแบบแผนที่ผู้นับถือพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติ ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ คือ

2.1 กุศลพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ได้แก่

1. การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

2. การรักษาศีลโบสถ์

3. การเวียนเทียนในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา

2.2 บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญตามประเพณีนิยม มี 2 ประเภทคือ

1. การทำบุญเนื่องในงานมงคล คือ การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญ เช่น การทำบุญวันเกิด งานมงคลสมรส เป็นต้น

2. การทำบุญเนื่องในงานอวมงคล คือ การทำบุญในงานศพ การทำบุญเนื่องในวันครบวันตาย 100 วัน เป็นต้น

2.3 ทานพิธี ได้แก่ การถวายทานโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งมี 2 ประเภทคือ

1. ปาฏิบุคลิกทาน ได้แก่ ทานที่ทำถวายเฉพาะเจาะจงบุคคล เลือกวัดเลือกพระสงฆ์

2. สังฆทาน ได้แก่ ทานที่ถวายแก่สงฆ์โดยส่วนรวม โดยไม่เลือกวัดและพระสงฆ์ที่รับทาน เช่น การถวายสังฆทาน การทำบุญตักบาตร เป็นต้น

2.4 ปกิณกพิธี เป็นพิธีเบ็ดเตล็ดที่เกี่ยวข้องกับพิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น การแสดงความเคารพพระสงฆ์ การอาราธนา การประเคนของ การนิมนต์พระ การกรวดน้ำ เป็นต้น

2.5 ประโยชน์ของพิธีกรรม

คนเป็นจำนวนมากที่มองว่าพิธีกรรมเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระและเสียเวลาโดยใช่เหตุ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นไม่ได้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงระเบียบวิธีและแก่นแท้ของพิธีกรรมนั้น ๆ จึงทำให้เห็นเป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญไม่มีเหตุผลและงมงาย แท้จริงแล้วพิธีกรรมทางศาสนามีประโยชน์มากมาย ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

1. เป็นเครื่องมือสืบทอดพระพุทธศาสนา

2. ทำให้เกิดความรักและสามัคคีของคนในสังคมนั้น ๆ

3. แสดงถึงความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม

4. เป็นเครื่องจูงใจให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว

5. ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ

คุณลักษณะของพิธีกรรมที่ดี พิธีกรรมที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดกุศล

2. เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย
 3. เพื่อความสงบและร่มเย็นของสังคม
2. เป้าหมาย
1. ความสามัคคีของหมู่คณะ
 2. ความอยู่รอดของศาสนา
 3. สร้างศรัทธาในศาสนา
3. กระบวนการ
1. ตรงไปตรงมา
 2. เรียบง่าย
 3. ไม่ฟุ่มเฟือย
 4. ไม่มีพิธีการมาก¹⁰

การปฏิบัติตนยุคโลกาภิวัตน์

การส่งเสริมให้เยาวชนทุกคนได้ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สามารถทำได้เป็นประจำทุกวัน ทุกคนได้ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้งในชีวิตประจำวันเป็นกระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมโดยเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เยาวชนทุกคนสามารถปฏิบัติได้ทุกสถานที่และทุกแห่ง สามารถนำไปปฏิบัติกันได้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การไหว้พระสวดมนต์ การแผ่เมตตา การทำบุญใส่บาตรและการเข้าวัดวันธรรมสวนะ หากเยาวชนทุกคนได้ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาเบื้องต้นดังกล่าว ก็จะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ต่อไป

การไหว้พระสวดมนต์

พุทธศาสนิกชนผู้มีความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนาจะออกจากบ้านและก่อนเข้าอนิยมนิยมนสวดมนต์เพื่อทำจิตใจให้สงบ เพราะการสวดมนต์เป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บทสวดมนต์นำมาจากพระสูตรต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกบ้าง นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแต่งขึ้นบ้าง เพื่อใช้สวดในโอกาสต่าง ๆ เป็นอุบายฝึกจิตและฝึกสมาธิได้เป็นอย่างดี เพราะขณะสวดมนต์จิตของผู้สวดจะต้องจดจ่ออยู่ที่บทสวดจึงจะสวดได้อย่างถูกต้อง ถ้าจิตฟุ้งซ่านแล้วก็จะสวดผิดพลาดไป ผู้ที่สวดมนต์เป็นประจำจะได้รับอานิสงส์ต่าง ๆ เช่น ตัดความกังวลได้ เพราะขณะสวดจิตระลึกถึงแต่บทสวดปล่อยวางความคิดอย่างอื่น ได้เจริญพุทธานุสสติ เพราะขณะสวดจิตระลึกถึงพระพุทธรูปและคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ และจิตเป็นสมาธิมั่นคง จิตจะแน่วแน่อยู่นิยามเดียว เมื่อสวดเป็นประจำจะทำให้เป็นคนมีจิตมั่นคง เป็นต้น

การแผ่เมตตา

การแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย มีหลายแบบจะใช้แบบใดก็ได้ ขอเพียงให้มีจิตสงบเปี่ยมด้วยความเมตตาแล้วแผ่ไปก็ใช้ได้ เมื่อแผ่เมตตาแล้ว พึงตั้งใจระลึกถึงพระคุณของบิดามารดา ระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย

¹⁰ ญรัพงษ์ สังข์กลิ่นหอม, **พิธีกรรมและศาสนาพิธี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, จาก <https://sites.google.com/site/nathphngssangkhkhlhxmiom/khwam-hmay-khxng-phithikrrm-laea-sasna>, สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2563.

ชาวพุทธ นอกจากจะสวดมนต์ประจำวันและก่อนนอนแล้วบางคนอาจจะบูชาพระและสวดมนต์เป็นกรณีพิเศษ เช่น ในขณะเกิดความไม่สบายใจหรือก่อนจะตัดสินใจในปัญหาสำคัญ ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้จิตใจสงบ ความไม่สบายใจจะหายไป ทำให้มีสติ สามารถตัดสินใจได้ดี

การทำบุญใส่บาตร

การตักบาตรหรือใส่บาตร คือ การที่พุทธศาสนิกชนนำอาหารที่ปรุงสุกแล้ว ผลไม้ และน้ำหรืออาหารแห้ง ใส่ลงในบาตรของพระสงฆ์ ซึ่งสามารถทำได้ง่ายโดยไม่ต้องมีพิธีรีตองอะไรทุกคนสามารถทำได้ทุกวัน การทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ เป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ต้องปฏิบัติเพื่อเป็นการทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นพุทธบุตร เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน และเป็นเอื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า จะดำรงชีพอยู่ได้ก็ต้องอาศัยความอุปถัมภ์จากญาติโยมที่ถวายอาหารและปัจจัยอื่นแก่ท่าน

ชาวพุทธส่วนใหญ่นิยมทำบุญด้วยการใส่บาตรประจำวันเกิดทุกสัปดาห์ เช่น คนเกิดวันอาทิตย์ ก็นิยมใส่บาตรวันอาทิตย์ เป็นต้น บ้างก็นิยมทำบุญด้วยการใส่บาตรเมื่อถึงวันเกิดทุกรอบปี

ประเทศไทยนับว่าเป็นเมืองที่มีโชค ที่ทุกวันนี้นี้เรามีโอกาสได้เห็นสมณะออกเดินบิณฑบาตในยามเช้าแทบทุกตรอกซอกซอย โดยไม่ต้องลำบากหาพระสงฆ์เพื่อใส่บาตร เหมือนกับประเทศอินเดีย-เนปาล ที่เคยเป็นถึงต้นกำเนิดพระพุทธศาสนา ไม่ต้องบิณฑบาตเพื่อชมความงามของประเพณีการบิณฑบาต แต่ด้วยความที่ในปัจจุบันสังคมมีการแข่งขันและเร่งรีบมากขึ้น จึงทำให้ชาวพุทธเราเองกลับยิ่งออกห่างจากประเพณีอันดีงามอย่างการตักบาตรพระในยามเช้า ทั้งที่คุณประโยชน์ของการใส่บาตรในตอนเช้ามีมากมายหลายประการด้วยกัน จะได้กล่าวดังต่อไปนี้ คือ

1. การใส่บาตรทุกวัน ย่อมได้รับอานิสงส์ 5 ประการ ที่ตามพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ 1) เป็นที่รักของผู้คนทั้งหลาย 2) คนดีมีปัญญาย่อมชอบคบค้าสมาคมด้วย 3) มีชื่อเสียงที่ดีงาม 4) เป็นผู้ไม่ทางไกลธรรม และ 5) เมื่อตายแล้วย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

2. การใส่บาตรทุกวัน ทำให้จิตใจเกาะอยู่กับความดี เป็นการฝึกจิตให้คลุกเคล้าอยู่กับกุศล ซึ่งเป็นทางแห่งความเจริญ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรับรองว่า "ผู้ฝึกจิตดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้" เพราะเมื่อตื่นขึ้นมา สิ่งแรกที่จะนึกถึงคือจะหาอะไรใส่บาตรดี ซึ่งจุดนี้ก็เรียกว่าเป็นสังฆานุสติ เพราะนึกถึงพระสงฆ์ และจาคานุสติ เพราะนึกถึงสิ่งที่จะนำไปใส่บาตรพระ ถือเป็นบุญการเจริญพระกรรมฐานถึง 2 กองด้วยกัน

3. เป็นการลดความตระหนี่ บรรเทาความเห็นแก่ตัว สร้างใจให้เป็นสุขและสร้างสังคมให้ร่มเย็น การให้ทานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ เพื่อกำจัดความตระหนี่ มุ่งสู่ความดีและความเสียสละ

4. เป็นการต่อบุญต่อลาภให้แก่ตนเอง เพราะการใส่บาตรเป็นการเสริมทานบารมีโดยตรง เป็นการสร้างทางแห่งความมั่งคั่งร่ำรวยและความคล่องตัวในโลก ยิ่งทำทุกวัน กุศลก็ยิ่งส่งผลอย่างต่อเนื่อง จนสามารถหลีกพ้นความยากจนได้อย่างถาวร

5. เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุคคลอันเป็นที่รักที่ล่วงลับไปแล้วเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีคุณ

6. เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของเรา เอาไว้เพื่อความงดงามและมีเสน่ห์อันเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติ

7. เป็นแบบอย่างการส่งต่อความดีจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ลูกหลานมีแบบอย่างในการทำความดีสืบต่อไป เพราะถ้าคนเป็นพ่อแม่ไม่ทำตัวอย่างไว้ ลูกหลานก็ไม่มีตัวอย่างดูต่อไปคนรุ่นใหม่ก็จะไม่กล้าทำ แล้ววัฒนธรรม ที่ติงามของเราก็จะสูญสลายไปในที่สุด

8. เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์สามเณรต้องอยู่ด้วยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ ถ้าไม่มีใครใส่บาตร ก็ไม่มีอาหาร ย่อมไม่อาจดำรงชีพอยู่ได้ แล้วพุทธศาสนาที่อาจจะสิ้นสุดลงในยุคปัจจุบัน

9. การใส่บาตรเป็นการสร้างความปรองดองให้กับชาวพุทธ เป็นการหยุดวิกฤตความศรัทธา เพราะถ้าชาวพุทธทุกบ้านพร้อมเพรียงกันใส่บาตร จะเกิดเป็นพลังแห่งความสามัคคีขึ้น ซึ่งพลังนี้จะช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ความสามัคคีของหมู่คณะ ย่อมทำให้เกิดสุข" ทำให้ชาวพุทธมีความเข้มแข็ง และสามารถจะสร้างกรอบอันดีงามให้แก่ภิกษุสามเณรทั้งหลายไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง¹¹ ประโยชน์ 9 ประการของการใส่บาตรนี้ นับเป็นคุณอนันต์ เป็นลาภมหันต์ของชาวพุทธ ที่สามารถสร้างเสริมใส่ตัวได้ทุกวัน เมื่อการใส่บาตรมีคุณค่าถึงเพียงนี้ แล้วเราในฐานะชาวพุทธจะยอมปล่อยให้เสียประโยชน์และความสุขในส่วนนี้ไป

การเข้าวัดวันธรรมสวนะ

พุทธศาสนิกชนสามารถปฏิบัติศาสนกิจในวันธรรมสวนะ คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรมของพุทธบริษัทที่เรียกเป็นคำสามัญว่า "วันพระ" เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่าการฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญาและเสริมมงคลแก่ผู้ฟัง วันกำหนดฟังธรรมนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเดือนหนึ่ง ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมรวม 4 วัน ได้แก่ 1. วันขึ้น 8 ค่ำ 2. วันขึ้น 15 ค่ำ 3. วันแรม 8 ค่ำ 4. วันแรม 14 หรือ 15 ค่ำ (หากตรงกับเดือนขาดเป็นแรม 14 ค่ำ)¹²

วันที่ 4 นี้ ถือกันว่าเป็นกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติ และนิยมเป็นวันรักษาปกติอุโบสถ สำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลอีกด้วยวันธรรมสวนะนี้ ชาวบ้านก็จะละเว้นการประกอบกิจการที่เป็นบาปต่าง ๆ การสมานทานศีลในวันนั้น เช่น รับประทาน 5 หรือศีล 8 ซึ่งเรียกว่าอุโบสถศีล พระสงฆ์จะได้แสดงพระธรรมเทศนา หรือธรรมสากัจฉา หรือสนทนารธรรมกัน ซึ่งนับว่าเกิดเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง โดยจะได้รับอานิสงส์แห่งการฟังธรรม 5 ประการ คือ 1. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด 3. บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4. ทำความเห็นให้ถูกต้อง 5. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันจึงนำมาซึ่งความสงบ การมีสมาธิ และเป็นการสร้างบุญกุศลให้เกิดขึ้นกับตนเอง ตลอดจนสามารถแผ่เมตตาให้กับบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายได้อีกทางหนึ่งด้วย และเมื่อได้ปฏิบัติจนเป็นกิจวัตรประจำวันแล้วความสุขในชีวิตจะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติชอบนั้น

บทสรุป

เทศกาลกับพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นจนแยกกันแทบไม่ออก เมื่อมีเทศกาลก็มีพิธีกรรม พิธีกรรมที่ไม่ต้องอาศัยเทศกาล เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญตักบาตรตอนเช้า ข้อสังเกตที่จะทำให้เห็นความต่างระหว่างเทศกาลกับพิธีกรรมก็คือ

¹¹ การทำบุญตักบาตร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, http://www.khaosod.co.th/view_news, สืบค้นเมื่อ, 7 มกราคม 2563.

¹² การปฏิบัติศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนในชีวิตประจำวัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, https://www.m-culture.go.th/young_th/article_view.php?nid=115, สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2563.

เทศกาล เกี่ยวข้องกับเรื่องเวลา และสถานที่ มักจะเกิดขึ้นเพื่อการเฉลิมฉลอง หรือเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในเวลาเดียวกันพร้อมๆ กัน ส่วนพิธีกรรมนั้นคือการประกอบพิธีใดพิธีหนึ่งอย่างเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบแบบแผนชัดเจน จะเห็นได้ว่าเรื่องของศาสนา-ความเชื่อ สิ่งนี้ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ อีกมากมายในทุกภูมิภาคของไทยที่เกิดจากความเชื่อท้องถิ่นนั้น ๆ และสิ่งนี้เป็นประโยชน์ที่ทำให้การปฏิบัติตนของเยาวชน โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ

สำหรับพิธีกรรมหรือกิจกรรมนั้น มีข้อน่าสังเกตว่าระยะหลังยังมีการกำหนดวันสำคัญต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อเน้นย้ำถึงความสามัคคีและความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ เช่น วันฉัตรมงคล วันจักรี เป็นต้น ประเพณี – พิธีกรรม หรือกิจกรรมตามวันสำคัญต่าง ๆ เหล่านี้ มีบทบาทในการทำให้สังคมมีความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญให้ทาน และรื่นเริงสนุกสนาน มีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการรวมญาติมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้มาร่วมกัน ทั้งหมดนี้คือ พิธีกรรมที่จะทำให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. ศาสนพิธี, **คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. 2547.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. พิมพ์ลักษณ์. พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2559.
- ณัฐพงษ์ สังข์กลิ่นหอม. **พิธีกรรมและศาสนาพิธี**. <https://sites.google.com>. เข้าถึงข้อมูล 6 มกราคม 2563.
- พระมหา วชิร วัฒนชัย วชิรเมธี. **ทำไมวัยรุ่นไทยไม่เข้าวัดทำบุญ**. [<https://sites.google.com/site/tongniyomthai/thamivayrun-thiy-mikhea-wad-tha>. เข้าถึงข้อมูล 5 มกราคม 2563.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน. 2556.
- _____. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546)**. พิมพ์ครั้งที่: 1. พิมพ์ลักษณ์. กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด. 2546.
- Rothenbuhler. E.W. Ritual Communication. U.S.A.: Sage, (1998), 3-27.